

WOJCIECH GIERMAZIAK, IWONA FRYZOWSKA-CHROBOT

Terapie z udziałem zwierząt w leczeniu i rehabilitacji chorych i niepełnosprawnych

Animal-assisted therapies in treatment and rehabilitation of diseased and disabled

Główna Biblioteka Lekarska im. Stanisława Konopki, Warszawa

KEYWORDS

animal-assisted therapy, dog-assisted therapy, felinotherapy, hippotherapy, onotherapy, dolphin therapy

SUMMARY

Animal-assisted therapy (AAT) – supports rehabilitation as well as therapy and care of patients by their contact with an animal. Fondling and hugging animals lead to endocrine system's stimulation and producing endogenous substances, that relieve pain and influence patient's well-being; it reduces stress levels because the cortisol and noradrenaline release – the hormones produced by the body in stress – is being reduced and the patient's immune system is being stimulated.

It has been proven that the company of animals hasten the recovery after a disease, calms stressed, hyperactive people and at the same time stimulates the activity of a person suffering from depression or apathy. In Poland the most popular is dog-assisted therapy, hippotherapy (horse-assisted therapy) and felinotherapy (cat-assisted therapy). In the world onotherapy (donkey or mule-assisted therapy) and dolphin therapy are known.

In the article animal assisted therapies were discussed, showing the role that they play in treatment and rehabilitation of sick and disabled.

WSTĘP

Zooterapia, inaczej animaloterapia, to terapia z udziałem zwierząt – naturalna metoda leczenia i rehabilitacji pacjenta poprzez dobroczynny kontakt ze zwierzęciem. Obcowanie ze zwierzętami jest bardzo ważne dla każdego człowieka, szczególnie jednak dla osób chorych i niepełnosprawnych. Zwierzęta można dotykać, głaskać, przytulać, bawić się z nimi i otaczać je opieką. Dotyk odgrywa ważną rolę w zooterapii, ponieważ prowadzi do stymulacji układu dokrewnego i wydzielania endogennych substancji (endorfin – hormonów szczęścia), które łagodzą ból i poprawiają samopoczucie pacjenta. Zmniejsza się również poziom stresu, ponieważ redukcji ulega uwalnianie się kortyzolu i noradrenaliny – hormonów wydzielanych przez organizm w stresie – oraz pobudzony zostaje układ odpornościowy pacjenta (1). Zwierzęta są bardzo dobrymi terapeutami, ponieważ zachowują się w sposób naturalny i dzięki temu osoby chore również zachowują się przy nich naturalnie i spontanicznie. Badania przeprowadzane na całym świecie potwierdzają dobroczynne działanie zwierząt na organizm ludzki, jego stan fizyczny, a przede wszystkim psychiczny. Udowodniono, że towarzysztwo zwierząt przyspiesza rekonwalescencję po przebytej chorobie, uspokaja osoby zestresowane, nadpobudliwe,

a jednocześnie zwierzęta pobudzają do aktywności osoby cierpiące na depresję bądź apatię (2). W Polsce najpopularniejsze są: dogoterapia (kontakt z psem), hipoterapia (kontakt z koniem) i felinoterapia (kontakt z kotem). Na świecie znane są onoterapia (kontakt z osłem lub mułem) oraz delfinoterapia (kontakt z delfinami). Występuje kilka rodzajów interakcji pacjenta ze zwierzęciem (3):

- terapia z udziałem zwierząt (ang. *animal assisted therapy* – AAT),
- zajęcia z udziałem zwierząt (ang. *animal assisted activities* – AAA),
- edukacja z udziałem zwierząt (ang. *animal assisted education* – AAE).

DOGOTERAPIA

Wśród terapii z wykorzystaniem zwierząt, największą popularnością cieszy się dogoterapia (ang. *dog* – pies), zwana również kynoterapią (gr. *kynos* – pies). Jest to forma zooterapii wspierająca rehabilitację, leczenie i pielęgnację, przeprowadzana z pomocą odpowiednio dobranego psa. Musi to być pies łagodny, posłuszny, chętnie wykonujący polecenia, przyjaźliwy i przewidywalny. Najczęściej wykorzystywane rasy to: Golden Retriever, Labrador, Nowofundland,

a także psy ras małych – Cavalier, Beagle, Grzywacz chiński czy Chihuahua. Nie ma jednak reguły co do rasy. Każdy pies jest tresowany, przechodzi specjalne testy i dopiero po ich zaliczeniu może być wykorzystywany do zajęć z chorymi. Nad przebiegiem terapii czuwa zespół składający się ze specjalistów, w tym: psycholog, pedagog, fizjoterapeuta, przewodnik psa i dogoterapeuta. Na podstawie wielu badań udowodniono, że jeśli nie ma przeciwwskazań medycznych typu alergii na sierść czy silny strach, dogoterapię można stosować w wielu przypadkach (4). To metoda wspomagania rehabilitacji i terapii osób niepełnosprawnych fizycznie, intelektualnie, emocjonalnie i społecznie. Jest adresowana do dzieci z zaburzeniami rozwoju. Najczęściej wykorzystuje się ją u osób z mózgowym porażeniem dziecięcym, przepukliną oponowo-rdzeniową, glejakiem anaplastycznym, zespołem Downa, z autyzmem, zespołem Aspergera i ADHD (5). Takie czynności, jak głaskanie lub masaż psa wykonywane przez pacjenta (1):

- powodują wydzielanie endogennych substancji łagodzących ból i poprawiających samopoczucie pacjenta,
- łagodzą stres,
- działają relaksująco i uspokajająco,
- wzmacniają układ immunologiczny pacjenta.

Zajęcia dla dzieci niepełnosprawnych prowadzone są w trybie indywidualnych terapii (AAT), trwają od 30 do 60 minut, w zależności od kondycji psychofizycznej dziecka. Zajęcia grupowe odbywają się dla dzieci wyżej funkcjonujących w formie zajęć edukacyjnych (AAE) lub zabawy z psem (AAA) (5). Dzięki zastosowaniu dogoterapii można osiągnąć wiele celów (4):

- fizyczne – rozwijanie funkcji motorycznych, poczucia równowagi oraz ogólnej sprawności ruchowej,
- dotyczące zdrowia psychicznego – rozwijanie porozumiewania werbalnego, zwiększenie pewności siebie,
- edukacyjne – wzbogacanie słownictwa, polepszanie pamięci krótko- i długoterminowej,
- motywacyjne – wzmacnianie motywacji do ćwiczeń.

Samo posiadanie psa przynosi wiele korzyści. Pobudza człowieka do działania, daje poczucie bezpieczeństwa, zaspokaja potrzebę kontaktu emocjonalnego i zmniejsza poczucie osamotnienia. Podnosi samoocenę i zmniejsza podatność na zaburzenia depresyjne. Obecność psa wpływa także na redukcję stresu. Dzieci często odbierają terapię jako zabawę, dzięki czemu są zdolne do dłuższej koncentracji i chętniej wykonują zadania. Pies stał się kluczem, który otwiera autystyczny świat dziecka, osłabiając jego strach i wrogość do otaczającej rzeczywistości (6).

Najnowszym sposobem terapii jest wykorzystanie psów do wspomagania nauki czytania (ang. *reading education assistance dogs* – READ) (4). Metodę „Czytanie psu” po raz pierwszy zastosowano w 1999 roku w Utah. Jest skierowana głównie do dzieci, które wykazują trudności w czytaniu i ma na celu usprawnienie zdolności czytania,

komunikowania oraz wzbudzenie zainteresowania książkami. Ważną zaletą tej metody jest to, że w obecności psa dziecko nie odczuwa stresu odnośnie oceny jego osoby, nie czuje tremy, jak przy czytaniu nauczycielowi przy całej klasie. Pies jest najlepszym słuchaczem, nie krytykuje, nie pospiesza, a siedzi i uważnie słucha. Zabawy z psem powinny trwać nie dłużej niż 30 min i obejmować powitanie z psem, rozgrzewkę przed czytaniem, czas na czytanie i na koniec kilka minut spontanicznej zabawy ze zwierzęciem. Badania wykazują, że pies pozytywnie wpływa na naukę czytania wśród dzieci (7).

Dogoterapia jest również nowatorską formą oddziaływań penitencjarnych. Więźniowie pod kierunkiem specjalistów tresują psy, aby mogły asystować niepełnosprawnym. Dzięki temu mają możliwość nowej, nieznannej im dotąd relacji z wymagającym zwierzęciem, które potrzebuje akceptacji i cierpliwości. W czasie zajęć rodzi się niesamowita więź opiekuna z psem. Programy te odnoszą sukcesy, ponieważ więźniowie czują, że robią coś ważnego, co podnosi ich poczucie wartości i redukuje agresję (8, 9). Dogoterapia, jak każda inna forma zooterapii, w sposób niezwykle przydatny wspomaga leczenie, rehabilitację, a także pielęgnację pacjentów. Wpływa korzystnie na sferę biopsychospołeczną człowieka (1). Wywiera większy wpływ na sferę emocjonalną i społeczną człowieka niż na sferę fizyczną, chociaż przeprowadzone badania wskazują na poprawę we wszystkich sferach życia (10).

Jedną z najnowszych form terapii jest dogoterapia społeczna, przeznaczona dla dzieci z rodzin patologicznych. Dzieci te często są nieprzystosowane społecznie, nie potrafią nawiązać kontaktu z innymi ludźmi.

FELINOTERAPIA

Jedną z odmian zooterapii jest felinoterapia, czyli terapia przy udziale kota. Nazwa pochodzi od łac. *felis* – kot i gr. *therapeia*. Jej lecznicze działanie na zdrowie i samopoczucie znane jest od dawna. Głaskanie miękkiej sierści kota i jego mruczenie działa pozytywnie na naszą psychikę, uspokaja, pozwala się zrelaksować, odprężyć, poprawia samopoczucie, obniża poziom lęku, wpływa na obniżenie ciśnienia i cholesterolu, redukuje ryzyko zawału. Koty wychuwają zwykle chore miejsca i kładą się na nich. Miejsca te najonizowane są dodatnio, a sierść kota ujemnie, dzięki czemu kot neutralizuje szkodliwe jony (11). Kot do felinoterapii nie potrzebuje tresury. Wystarczy, gdy zachowuje się w swój naturalny sposób. Musi mieć co najmniej rok, aby jego układ odpornościowy nie dopuścił do zakażenia bakteriami w czasie jego obecności w szpitalu, aktualne szczepienia i świadectwo zdrowia. Powinien być spokojny, przyzwyczajony do pieszczoł, dobrze znosić podróże, obecność psa, dużą liczbę osób i hałas. Felinoterapię stosuje się w przypadkach (2):

- zaburzeń u osób niepełnosprawnych umysłowo i ruchowo,
- u dzieci cierpiących na autyzm, zespół Retta, zespół Aspergera, ADHD, porażenie mózgowe,

- u dzieci z zaburzeniami lękowymi, nieśmiały i zamkniętych społecznie,
- u chorych na SM, Alzheimera, Parkinsona i choroby reumatyczne,
- u pacjentów onkologicznych.

Terapia przy udziale kota polega głównie na głaskaniu, przytulaniu, zabawie z nim, zabiegach pielęgnacyjnych przy kocie i ćwiczeniach logopedycznych. U dzieci autystycznych, które mają wiele problemów w relacjach społecznych, felinoterapia przynosi dobre efekty. Większość działań terapeutycznych nastawionych jest na rozwój społecznego komunikowania się, na naukę samodzielności i samoobsługi, poprawę motoryki, percepcji i funkcji poznawczych dziecka. Nawiązanie kontaktu dotykowego z kotem umożliwia wejście w świat autystyczny dziecka.

W przypadku choroby Parkinsona i chorób reumatycznych ważnym elementem terapii jest ruch. Głównymi zadaniami felinoterapii w tym przypadku są bezpośredni kontakt ze zwierzęciem i zabawa z nim. Zajęcia polegają na regularnym pobudzaniu stawów, ruchów kończynami i rozgrzewaniu bolących miejsc (2). Do terapii osób ze stwardnieniem rozsianym używa się zwykle myszek na sznurku i wykonanych własnoręcznie papierowych kulek. Ćwiczenia polegają na karmieniu kota i rzucaniu mu zabawek. Terapia odbywa się głównie w domach spokojnej starości, szpitalach, hospicjach i zakładach penitencjarnych. W więzieniach i domach poprawczych koty pełnią ważną funkcję przy resocjalizacji ich mieszkańców. Sawaryn w swojej pracy prezentuje wyniki badań przeprowadzonych wśród pacjentów jednego z onkologicznych hospicjów warszawskich. Wykazały one, że większość pacjentów bardzo lubi towarzystwo kotów, czuje się dobrze w ich obecności i dostrzega rezultaty prowadzonej terapii. Pacjenci korzystają z terapii zwykle raz w tygodniu, jest to terapia indywidualna trwająca 30-45 min lub grupowa 60 min. Pacjenci zadowoleni z terapii korzystają z obu jej form. Część pacjentów traktuje terapię bardziej jako zabawę i rozrywkę. Dzięki możliwości nawet krótkotrwałej opieki nad zwierzęciem, bawienia się z nim, karmienia oraz samej obecności kota, wzrasta u pacjentów poczucie własnej wartości. Po zajęciach czują się oni znacznie lepiej, są szczęśliwsi, bardziej odprężeni, co zwiększa ich zadowolenie z życia. Felinoterapia przynosi pozytywne efekty: doskonale wpływa na stymulację zmysłów, przyczyniając się do poprawy kondycji psychofizycznej pacjentów, ma korzystny wpływ na przebieg leczenia i usprawnienia, motywuje do podejmowania dalszych działań w celu poprawy zdrowia (2).

HIPOTERAPIA

Jest to jedna z metod rehabilitacji ruchowej na bazie neurofizjologii, prowadzona przy udziale konia (grec. *hippos*) (12). Wskazana jest w przypadku pacjentów z neurologicznymi zaburzeniami ruchu, zalecana przez lekarza, a wykonywana przez terapeutę – specjalistę rehabilitacji ruchowej, posiadającego kwalifikacje z zakresu hipoterapii. Koń dobrany do zajęć hipoterapeutycznych musi być łagodny,

posłuszny, o odpowiedniej budowie i wieku. Zwierzęta dobrane są również do wieku i wzrostu chorego, a także do jego potrzeb rehabilitacyjnych. W hipoterapii wykorzystywany jest niemal wyłącznie tylko jeden rodzaj chodu konia – stęp. Poruszając się stępem, koń przenosi impulsy ruchowe i dzięki temu staje się swoistym łącznikiem terapeutycznym. Przejęcie wszystkich impulsów ruchowych pochodzących od konia jest kluczowym punktem dla hipoterapii. Postrzeganie konia jako stymulatora ruchowego jest bardzo pomocne dla zrozumienia jego funkcji ruchowej. Trening tułowia w siodle oraz przemieszczanie się w przód w sposób typowy dla chodu człowieka prowadzą do osiągnięcia właściwej postawy. Precyzyjne ćwiczenia koordynacyjne pozwalają na wybalansowanie ciała oraz trening równowagi. W czasie ćwiczeń rozwijane są i utrwalane optymalne wzorce ruchowe ciała, odbywa się trening mięśni poprzez regulację napięcia mięśniowego, jak również wykorzystanie potencjalnych bądź istniejących jeszcze funkcji stawów (12).

W hipoterapii ważna jest zdolność pacjenta do wyczuwania rytmu, w jakim porusza się koń. Ten ze swej strony dąży do uzyskania zgodności ruchowej z jeźdźcem, stara się zestroić go ze swoim ruchem i wprawić w taki sam ruch kołyszący, wybalansować, a także doprowadzić do tego, aby linie przechodzące przez ich środki ciężkości pokrywały się w pionie. Koń nieustannie pracuje nad odzyskaniem równowagi, próbując ustawić pod środkiem ciężkości jeźdźca swój własny środek ciężkości. Doświadczony terapeuta z chodu konia wyczyta, czy pacjent potrafi poprawnie siedzieć, na ile jest rozluźniony, czy wczuł się w ruch konia i podąża za tym ruchem. Doświadczony koń terapeutyczny przystosowuje swój ruch do możliwości ruchowych pacjenta, próbuje zminimalizować wszelkie zakłócenia wynikające z jego niepełnosprawności (12). Z hipoterapii mogą korzystać osoby:

- po przebytych chorobach, które pozostawiły trwałe ślady w sprawności fizycznej i/lub psychicznej,
- upośledzone umysłowo,
- z zaburzeniami rozwojowymi,
- z uszkodzeniem wzroku i słuchu,
- niedostosowane społecznie.

Hipoterapia stosowana jest w różnych stanach chorobowych (12), takich jak:

- wczesnodziecięce uszkodzenie mózgu (mózgowe porażenie dziecięce – ICP),
- minimalne dysfunkcje mózgowe (opóźnienie psychoruchowe),
- stwardnienie rozsiane (SM),
- następstwa schorzeń neurotraumatycznych (urazów systemu nerwowego),
- rozwojowe, pozapalne lub zwyrodnieniowe uszkodzenie nerwów (rozszczep kręgosłupa),
- wrodzone nieprawidłowości budowy kończyn,
- kręcz karku,
- choroba Heinego-Medina,
- choroba Parkinsona,
- dystrofia mięśniowa.

Wyróżnia się następujące działania hipoterapeutyczne (13):

1. Fizjoterapia na koniu – służy przywracaniu sprawności fizycznej poprzez odpowiednią gimnastykę leczniczą wykonywaną na koniu poruszającym się stępem. Zalecana i nadzorowana przez lekarza, prowadzona przez fizjoterapeutę.
2. Psychopedagogiczna jazda konna – ma na celu usprawnienie intelektualne, poznawcze, emocjonalne i fizyczne. Podczas jazdy konnej stosowane są działania edukacyjne, pedagogiczne, elementy psychoterapii, terapii zajęciowej i logopedii. Zajęcia prowadzone są przez pedagogów i psychologów.
3. Terapia z koniem – umożliwia pacjentowi poznanie zwierzęcia i nawiązanie z nim kontaktu. Efektem terapeutycznym jest poprawa komunikacji pacjenta ze światem zewnętrznym. Zajęcia prowadzone są przez pedagogów, psychologów i psychiatrów.

Cele działań hipoterapeutycznych (13):

1. Stymulacja rozwoju psychoruchowego, w tym: poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowej, orientacji przestrzennej oraz poznanie schematu własnego ciała, zwiększenie koncentracji i utrzymanie aktywności, rozwijanie samodzielności i zwiększenie motywacji do wykonywania ćwiczeń.
2. Zmniejszenie zaburzeń równowagi.
3. Relaksacja i osłabienie reakcji nerwicowych.
4. Zwiększenie poczucia własnej wartości.
5. Kontakt ze zwierzęciem i przyrodą.

Ze względu na różnorodność działań, jakimi posługuje się hipoterapia, ma ona ogromne znaczenie w usprawnianiu dzieci upośledzonych umysłowo. Różnego rodzaju ćwiczenia wykonywane podczas zajęć poprawiają równowagę i koordynację ruchową, rozwijają sprawność manualną, pomagają w poznaniu i utrwalaniu schematu ciała, ułatwiają orientację przestrzenną, wzmacniają mięśnie, co zapobiega wadom postawy lub ułatwia ich korekcję (14). Znaczenie konia w hipoterapii jest ogromne. Pacjent może mieć pewność, że nie wyrazi on żadnej negatywnej uwagi czy oceny, nie okaże zniecierpliwienia i niechęci.

ONOTERAPIA

Coraz większe zainteresowanie zyskuje terapia przy udziale osła. Osioł jest zwierzęciem niezwykle sympatycznym, zainteresowanym wszystkim, co go otacza, towarzyskim i lubiącym kontakt fizyczny z człowiekiem. Jest cierpliwy i potulny, porusza się wolno i spokojnie. Cechy i umiejętności osła w nawiązaniu relacji z człowiekiem sprawiają, że szybko budzi on zaufanie, dlatego dzieci, osoby starsze i źle poruszające się zazwyczaj wolą kontakt z osłami niż z końmi, ponieważ czują się przy nich bezpieczniej. Kontakt z tymi zwierzętami, dotyk, karmienie i jeżdżenie na nich wspomagają rozwój ruchowy niepełnosprawnych osób, jak również rozwój psychiczny osób z zaburzeniami osobowości i komunikacji ze światem zewnętrznym. Z udziałem osła prowadzone są działania edukacyjno-rekreacyjne i terapeutyczne (15).

Działania edukacyjno-rekreacyjne mają na celu poprawę stanu psychicznego człowieka, zwiększenie jego motywacji do nawiązywania relacji społecznych oraz poprawę jakości życia. Mogą w nich brać udział dzieci, rodziny, osoby starsze i niepełnosprawne, pacjenci w szpitalach oraz więźniowie.

Terapia przy udziale osła to indywidualne zabiegi terapeutyczne, dostosowane do potrzeb danego pacjenta, które wspierają leczenie konkretnej choroby lub zaburzenia. Mają one na celu poprawę stanu psychicznego, fizycznego, poznawczego i emocjonalnego pacjenta. Na terapię kieruje lekarz lub psycholog, udzielając konkretnych wskazań dotyczących jej prowadzenia. W terapii biorą udział zwierzęta specjalnie do niej przygotowane, przyzwyczajone do kontaktu z dziećmi, osobami starszymi i niepełnosprawnymi, poruszającymi się o kulach lub na wózku. Zarówno działania przy udziale tych zwierząt, jak i terapia będą duże zainteresowanie w wielu krajach Europy (15).

DELFINOTERAPIA

Terapia polegająca na zabawie z delfinami, podczas której pacjenci wykonują określone ćwiczenia ruchowe pod nadzorem fizjoterapeutów, to delfinoterapia. Uważa się, że delfiny emitują ultradźwięki, które przenikają do ciała ludzkiego, powodując pozytywne zmiany w uszkodzonych komórkach, stymulując je do powrotu do sprawnego działania. Delfiny są zwierzętami, które są niezwykle ciekawe ludzkiego ciała, a zwłaszcza tego, co odbiega od normy – protez, miejsc nowotworów czy innych chorób i tam właśnie wysyłają lecznicze ultradźwięki (16). Podczas zabaw z delfinami zwiększa się u człowieka wydzielanie endorfin, które zmniejszają odczuwanie bólu, głodu, ułatwiają oddychanie i wpływają na termoregulację. Program terapii obejmuje kilka sesji z delfinami trwających ok. 15 minut. Delfiny często same zachęcają do zabawy, przynosząc dzieciom piłki i trącając je lekko nosami. Najczęściej w terapii wykorzystywane są delfiny butlonose oraz wale białe, zwane białuchami. Butlonosy są szybkie, zwinne i ciekawskie, pozwalają się głaskać i przytulać. Wale białe są bardzo spokojne i cierpliwe, ostrożnie zbliżają się do chorych, nie wykonując żadnych gwałtownych ruchów. Emitowane przez nie ultradźwięki są silniejsze niż butlonosów. Delfinoterapia ma zastosowanie w różnych schorzeniach (16):

- psychicznych: depresja, psychoza maniako-depresyjna, zespół Huberta,
- neurologicznych: autyzm, choroba Parkinsona, dystonia, niedowład, zaburzenia czynności mózgu, zaburzenia czucia, padaczka, stwardnienie rozsiane, zespół Retta, zaburzenia neuromotoryczne, zaburzenia mowy, koncentracji, dysleksja,
- reumatologicznych: choroba zwyrodnieniowa mięśni,
- chorobach genetycznych: zespół kociego krzyku, zespół Angelmana, zespół Downa, zespół Noonan, zespół Pierre-Robina, stwardnienie guzowate,

- chorobach nowotworowych: białaczka, guz mózgu, ziarnica złośliwa,
- chorobach zakaźnych: gruźlica skóry, zakażenie wirusem Polio, zapalenie opon mózgowych.

Na świecie działają centra rehabilitacyjne z delfinami, m.in. na Ukrainie i w USA. W Polsce trwają starania o utworzenie Górnośląskiego Centrum Delfinoterapii.

Delfinoterapia jest jednak kontrowersyjną formą zooterapii – niektórzy badacze uważają, że nie istnieją przekonujące dowody naukowe potwierdzające skuteczność tej terapii. To, że delfin leczy samoistnie poprzez echolokację, nie ma podstaw naukowych. Delfin jest jedynie członkiem zespołu terapeutycznego, a najważniejsza rola w terapii przypada profesjonalnemu terapeutce lub zespołowi terapeutów. Terapię tę określają jako wspomaganą obecnością delfina. Jeden z najśłynniejszych autorytetów i praktyków delfinoterapii David Nathanson określił wprost, że nie potwierdza efektów i zjawiska leczenia ultradźwiękami przez delfiny u swoich pacjentów poddawanych delfinoterapii (17).

W 2006 roku Niemieckie Stowarzyszenie „Autyzm” wystosowało oświadczenie, że „Nie ma przekonujących dowodów, że delfinoterapia stanowi skuteczną formę leczenia autyzmu” (17). Nie da się jednak ukryć, że pod wpływem delfinoterapii zachodzą u pacjentów pozytywne zmiany, poprawia się ich samopoczucie i zdobywają oni nowe umiejętności.

Pineda Perez w swojej pracy potwierdza korzystny wpływ delfinoterapii na zdrowie, opisuje badania, jakie przeprowadzono w Narodowym Akwarium w Hawanie na Kubie, gdzie wybrano i wyszkolono najlepsze okazy zwierząt do udziału w sesjach leczniczych. W badaniu wzięło udział 18 dzieci chorych na zespół Downa w wieku 3-4 lat, które poddano delfinoterapii (18). Terapia była przeprowadzana raz w tygodniu, rano przez 2 godziny, przez specjalistów, którzy byli odpowiedzialni za różne zadania i ćwiczenia zaplanowane z udziałem delfinów. Po 3 latach stosowania terapii oceniono jej wyniki. 14 rodziców potwierdziło nabycie nowych umiejętności przez ich dzieci, tylko 3 rodziców nie zaobserwowało

postępów u swoich dzieci. 7 na 8 nauczycieli uznało postęp u wszystkich dzieci, które regularnie uczęszczały na delfinoterapię, w porównaniu z dziećmi, które opuszczały zajęcia. Wśród największych osiągnięć znalazły się postępy w sferze emocjonalnej, dzieci wyzbyły się nieśmiałości, chętnie bawiły się z rówieśnikami, były radosne, śmiały się. Poprawiły się ich relacje z innymi dziećmi w rodzinie, zmniejszyła się także ich agresja i były bardziej zdyscyplinowane, nie bały się wchodzić w relacje z innymi dziećmi i osobami im nieznanymi. Postęp stwierdzono także w nauce języka zarówno czynnego, jak i biernego. Dzieci szybciej uczyły się mówić, artykułować i rozumieć pojedyncze słowa oraz znaczenie wypowiedzianych zdań. Zwiększyła się również samoocena dzieci. Wszyscy nauczyciele wykazali swoje zadowolenie z terapii dzieci i uznali konieczność uwzględnienia delfinoterapii w edukacji specjalnej, jako alternatywę dla poprawy nauczania dzieci z zespołem Downa.

PODSUMOWANIE

Zooterapia (animaloterapia) jest coraz częściej stosowaną na świecie terapią dla osób niepełnosprawnych, chorych i starszych. W niezwykle przydatny i skuteczny sposób wspomaga leczenie, rehabilitację i pielęgnację pacjentów. Wpływa korzystnie na poprawę kondycji psychofizycznej pacjentów, jest efektywną metodą wspomaganie rozwoju dzieci z różnorodnymi zaburzeniami. Powoduje redukcję lęku, zmniejsza poczucie samotności, podwyższa samoocenę, polepsza nastrój i codzienne funkcjonowanie. Całość zmian zachodzących pod wpływem kontaktu terapeutycznego ze zwierzęciem wpływa na poprawę funkcjonowania, a w związku z tym na poprawę jakości życia pacjenta. Zooterapia może być stosowana równolegle z innymi terapiami i sposobami leczenia, nie zakłócając podstawowej formy leczenia, w szpitalach, domach opieki społecznej, hospicjach i innych ośrodkach opieki medycznej. Światowa Organizacja Zdrowia oficjalnie uznała pozytywny wpływ obecności zwierząt na zdrowie człowieka, przede wszystkim w leczeniu chorób wieńcowych, psychicznych, chorób wieku starczego, a także w łagodzeniu bólu (10).

KONFLIKT INTERESÓW CONFLICT OF INTEREST

Brak konfliktu interesów
None

PIŚMIENNICTWO

1. Jagielski D, Jagielska A, Pyszora A: Dogoterapia – historia, założenia, cele. Propozycja zastosowania w opiece paliatywnej. *Med Paliat Prakt* 2014; 8(4): 163-167.
2. Sawaryn D: Felinoterapia w usprawnianiu pacjentów onkologicznych. *Med Rodz* 2013; 16(4): 123-128.
3. Girczys-Poedniok K, Pudło R, Szymłak A, Pasierb N: Zastosowanie terapii z udziałem zwierząt w praktyce psychiatrycznej. *Psychiatria* 2014; 11(3): 171-176.
4. Śniadała D: Pies przyjacielem chorego. *Mag Pielęg i Położ* 2013; 11: 6-7.
5. Nawrocka-Rohnka J: Dogoterapia jako metoda wspomaganie rehabilitacji dziecka z zaburzeniami rozwoju. *Nowiny Lek* 2010; 79(4): 304-310.
6. Broszkiewicz P: Kynoterapia jako uzupełnienie procesu rehabilitacji osób z deficytami rozwojowymi. *Fizjoterapia* 2010; 18(2): 81-91.
7. <http://dziecisawazne.pl/dogoterapia-wspomaganiu-nauki-czytania/> (data dostępu: 21.06.2017).

ADRES DO KORESPONDENCJI

Wojciech Giermaziak
Główna Biblioteka Lekarska
im. Stanisława Konopki
ul. Chocimska 22, 00-791 Warszawa
tel.: +48 (22) 849-74-04
sekretariat@gbl.waw.pl

8. <http://www.rp.pl/arttykul/1167755-Dogoterapia-we-wiezniow-z-zakladow-karnych.html> (data dostępu: 21.06.2017).
9. <http://psy-pies.com/arttykul/dogoterapia-jako-nowatorska-forma-oddzialywan-penitencjarnych,1330.html> (data dostępu: 21.06.2017).
10. Boguszewski D, Świdzka B, Adamczyk JG, Białoszewski D: Ocena skuteczności dogoterapii w rehabilitacji dzieci z zespołem Downa. *Doniesienia wstępne. Prz Med Uniw Rzesz Inst Leków* 2013; 11(2): 194-202.
11. <http://www.rp.pl/Nauka/30328978-Felinoterapia-czyli-leczenie-kotem.html> (data dostępu: 06.07.2017).
12. Strauß I: Hipoterapia: neurofizjologiczna gimnastyka lecznicza na koniu. Fundacja na Rzecz Rozwoju Rehabilitacji Konnej Dzieci Niepełnosprawnych, Kraków 1996: 27-79.
13. Strumińska A: Definicja hipoterapii i zakres działań hipoterapeutycznych. [W:] Strumińska A (red.): *Psychopedagogiczne aspekty hipoterapii dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 2003: 16-21.
14. Paszkiewicz A: Usprawnianie ruchowe. [W:] Strumińska A (red.): *Psychopedagogiczne aspekty hipoterapii dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 2003: 84-111.
15. Valentini-Pstrong S: Onoterapia. *Prz Hipoterap* 2015; 1(16): 34-35.
16. Górnośląskie Centrum Delfinoterapii: <http://www.delfinoterapia.cuprum.pl/> (data dostępu: 10.06.2017).
17. http://www.poradnikautystyczny.pl/post/arttykuly/delfinoterapia_fakty_i_mity (data dostępu: 10.06.2017).
18. Pineda Perez EJ: La delfinoterapia en niños con síndrome Down atendidos en un círculo infantil especial. [Dolphin therapy in children with Down's syndrome in a special day care center]. *Rev Cubana Pediatr* 2008; 80: 4 (on-line version); http://scielo.sld.cu/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0034-75312008000400004&lng=en&tlng=en#? (data dostępu: 15.06.2017).

nadesłano: 26.01.2018

zaakceptowano do druku: 16.02.2018